
ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 334.722:364.016

DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2020-2-34>

Наумова М.О.

кандидат економічних наук,
асистент кафедри економічної кібернетики
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3670-0231>

Naumova Mariia

PhD in Economics,
Assistant of Economic Cybernetics Department,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

ПРОГРЕСИВНИЙ МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ЗАПОЗИЧЕННЯ ЙОГО В УКРАЇНІ

PROGRESSIVE INTERNATIONAL EXPERIENCE DEVELOPMENT OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AND ADOPTING IT IN UKRAINE

У статті проаналізовано міжнародний досвід здійснення соціальної підприємницької діяльності з метою запозичення найголовніших засад його діяльності для впровадження цієї зарубіжної практики в Україні. Використовуючи прогресивну міжнародну практику та надихаючись успішним досвідом, сучасне українське СП може створити особливі, нові бізнес-моделі, життєстійкі та довговічні. Розглянуті успішні приклади зарубіжних соціальних підприємств сприяють поширенню добробуту і для окремих працівників, і для економіки загалом, а саме: виробництво та продаж якісних продуктів за загальнодоступною ціною задля збільшення купівельної спроможності населення і поліпшення якості життя місцевого населення; створення нових робочих місць із достатнім рівнем заробітної плати, що знову-таки збільшить доходи населення; надання соціальних послуг у формі професійної підготовки, надбання виробничого досвіду.

Ключові слова: соціальне підприємництво, соціальне підприємство, якість життя населення, зайнятість, міжнародний досвід.

В статье проанализирован международный опыт осуществления социальной предпринимательской деятельности с целью заимствования главных принципов его деятельности для внедрения этой зарубежной практики в Украине. Используя прогрессивную международную практику и вдохновляясь успешным опытом, современное украинское СП сможет создать особые, новые бизнес-модели, жизнестойкие и долговечные. Рассмотренные успешные примеры зарубежных социальных предприятий способствуют распространению благосостояния и для отдельных работников, и для экономики в целом, а именно: производство и продажа качественных продуктов по общедоступной цене для увеличения покупательной способности населения и улучшения качества жизни местного населения; создание новых рабочих мест с достойным уровнем заработной платы, что опять-таки увеличит доходы населения; предоставление социальных услуг в форме профессиональной подготовки, приобретения производственного опыта.

Ключевые слова: социальное предпринимательство, социальное предприятие, качество жизни населения, занятость, международный опыт.

The international experience of social entrepreneurship (SE) in order to adapt the main principles of its activities for the implementation of foreign practice in Ukraine are analyzed in the article. Ukraine has long overdue urgently objective need to seek new tools or regulatory mechanisms that would ensure social stability without delaying the country's economic growth. Using progressive international practice and inspired by the successful experience, the modern Ukrainian SE can create special, new business models that are viable and durable. The relevance of analyzing the progressive experience of SE in the context of employment is due to the need to increase social and labor integration in the conditions of economic crises to improve the quality of life, especially of socially vulnerable segments of the population. A large part of the policy in the EU countries is associated with overcoming the social exclusion of vulnerable groups to improve the economic and social well-being of the population. In this regard, in different countries, an emphasis is placed on the development of SE, as an important tool for enhancing the social integration of disadvantaged people. Successful examples of foreign social enterprises are considered in the paper that contribute to the spread of welfare both for individual employees and the whole economy, namely: production and sale of quality products at an affordable price to increase the purchasing power of the population and improve the quality of life of the local population; the creation of new jobs with a sufficient level of wages, that again will increase household incomes; providing social services in the form of professional training, the acquisition of production experience. The advantages of world examples of successful social enterprises are flexibility and mobility helping to respond quickly to the needs of society, providing various social services to citizens in the field of healthcare, social protection, education, social adaptation of people with special needs, environmental protection. The target market for social enterprises are both mass-market consumers and consumers of certain social groups.

Keywords: social entrepreneurship, social enterprise, quality of life, employment, international experience.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Люди з різних куточків світу все частіше страждають від глобальних загроз їхній безпеці. Ці загрози часто викликані декількома багатоплановими і взаємозалежними проблемами, такими як зміна клімату, демографічні виклики та інші мегатенденції. Нині соціальне підприємництво (далі – СП) неухильно набирає популярності. Цей розвиток підживлюється вищезгаданими проблемами, а також зростаючою критичною оцінкою світової капіталістичної системи. СП є каталізатором соціальних змін, бо соціальні підприємці використовують ринкові стратегії для вирішення найважливіших і невідкладних соціальних проблем абсолютно новими неординарними способами. В Україні СП стає все більш помітним явищем, що здійснює позитивний соціальний вплив на якість життя населення. У сучасному українському суспільстві, як і в усьому світі, поступово формується розуміння того, що реалізація завдань системного розвитку СП можлива тільки спільними зусиллями держави, інститутів громадянського суспільства та із залученням міжнародного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. СП привернуло більшу увагу з боку наукових кіл, оскільки його центральні інтереси відрізняються від традиційного комерційного підприємництва. Питань розгляду успішних бізнес-моделей соціального підприємництва в світовому просторі для запозичення торкалися у своїх дослідженнях І.І. Дульцева [1] та І. Руда [2], які провели порівняльний аналіз міжнародного досвіду реалізації СП із виділенням сфер застосування та соціальних проблем, на вирішення яких спрямована ця діяльність.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Українськими вченими (С.С. Арент, К.В. Багмет, Н.В. Доброва, Н.І. Ігнатович, А.А. Свинчук) здебільшого досліджується світова практика системи державної підтримки та стимулювання розвитку СП, не зосереджуючись на розгорнутому описі загальновідомих прикладів СП. Саме тому нині постає питання вивчення міжнародного досвіду здійс-

нення соціальної підприємницької діяльності та запозичення найголовніших засад його діяльності для впровадження цієї зарубіжної практики в Україні.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є дослідження успішних прикладів зарубіжних соціальних підприємств задля адаптації досвіду їхньої діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У світі є багато гідних прикладів участі СП в розвитку території, вирішенні соціальних і екологічних проблем, державно-приватного партнерства в соціальній сфері, допомоги окремим категоріям населення – дітям, людям похилого віку, малозабезпеченим громадянам тощо. У процесі запозичення прогресивного досвіду західних країн важливо дотримуватися розумного балансу у виборі моделей для майбутнього запровадження в реалії українських культурних особливостей.

Інтеграція прогресивного досвіду здійснюється також шляхом співпраці з організаціями інших держав у формі обміну науково-технічною, статистичною інформацією й технологіями виробництва; спільного й узгодженого проведення наукових і практичних заходів; взаємних стажувань та навчання спеціалістів тощо.

Використовуючи вітчизняний та зарубіжний досвід, бажано створити банк даних ефективних механізмів вирішення соціальних проблем як одного із надійних засобів підвищення якості життя населення.

У Великій Британії діє сильне лобі СП, наприклад, там працює недержавна програма «Купуй соціальне» – спеціальна наклейка на упаковці інформує споживача про те, що товар вироблений на соціальному підприємстві.

Соціальне підприємництво, співпрацюючи з корпоративним сектором, може постачати свою продукцію у величезних обсягах для великих компаній і готельних мереж, таким чином виготовляючи продукцію безпосередньо для відомих ТНК. Укладання договору аутсорсингу між великими компаніями та соціальними підприємствами унеможливить банкрутство останніх у перші роки їхньої діяльності.

Голландська соціальна компанія «Van Hulley» вирішує іншу важливу проблему – шие чоловічі та жіночі шорти на замовлення з одягу, що вийшов з моди. Людина відсилає стару сорочку й отримує її назад вже у вигляді шортів, що дає змогу підприємству не купувати нову тканину. Завдяки своїй діяльності «Van Hulley» забезпечила роботою десятки жінок без кваліфікації. Протягом року роботи ці жінки отримують сертифікат швачки, і для багатьох із них це перший документ про професійну освіту.

За кордоном чимало соціальних підприємств, ставши успішними, починають продавати франшизу на свій бізнес. Так зробила британська компанія, що займається переобладнанням автомобілів для людей з інвалідністю. Мережа фірм по всій Англії надала їй можливість активно співпрацювати з лідерами автопромисловості і закупувати машини за більш привабливими цінами.

Мережа може перевершувати за своїми характеристиками окремі підприємства, наприклад, за рахунок ефекту масштабу. Франшиза як дієвий варіант для соціальних підприємств-початківців передбачає розповсюдження не лише ідеї, а й успішного бізнес-досвіду. Франшиза дає підтримку від головної компанії, точні інструкції із запуску і ведення бізнесу, можливість досить швидко реалізувати соціальні проекти.

«Embrace Innovations» – комерційне підприємство з головним офісом у Бангалорі, виробник дитячих інкубаторів власної розробки для продажу клінікам. Відсоток із кожного продажу йде в некомерційний підрозділ підприємства «Embrace», який безкоштовно забезпечує своїми інкубаторами місцеві клініки в бідних районах країн третього світу. Засновниками підприємства є команда розробників, які свого часу були студентами Стенфордського університету й отримали завдання розробити недорогий і простий у використанні дитячий інкубатор. Розроблена ними модель інкубатора могла працювати без електрики і коштувала в 100 разів менше, ніж його аналоги. Керівники підприємства були включені фондом Шваба в число кращих соціальних підприємств 2013 р. [3], а також увійшли до списку 30 головних соціальних підприємств світу за версією Forbes [4].

Для того щоб вирішити проблему текстильних відходів, у всьому світі розробляється низка соціальних ініціатив у секторі текстильної промисловості, які спрямовані на зниження негативного впливу на навколишнє середовище і суспільство.

«TerraCycle» – американська компанія з переробки органічних відходів, заснована в 2001 р. студентами Принстонського університету Т. Саки і Дж. Бейєром. За 20 тис. доларів вони придбали у Флориді новітню систему з переробки органічних відходів у вермикомпост. У компанії «TerraCycle» натеper працює 110 осіб, її філії відкриті в 21 країні. Натеper компанія утилізувала відходів на загальну суму в 2,5 млрд. доларів США, інвестувавши в соціальні проекти близько 5 млн. доларів США. На глобальному корпоративному рівні бізнесом TerraCycle є створення і продаж готових підприємств із переробки сміття з налаштованими бізнес-процесами. Так, «TerraCycle» продала 30% свого західноєвропейського бізнесу французькому гігантові

«Suez S.A» [5]. Відходи виробництва постачалися з університетської їдальні. Проект привернув увагу преси, і «TerraCycle» зумів знайти інвесторів для подальшої роботи. Не маючи досить грошей на створення власної пакувальної лінії, компанія вирішила використати пластикові пляшки застосовувати як тару для свого рідкого добрива. Тару поставляли школи й організації, яким «TerraCycle» виділяв пожертви. Такі великі компанії, як «The Coca-Cola Company» і «PepsiCo», підтримали «TerraCycle», офіційно дозволивши їм використовувати в роботі упаковки з-під їхньої продукції. У 2005 р. добрива компанії почали продаватися в мережах великих магазинів «Wal-Mart Stores» і «The Home Depot» [6]. Починаючи з 2007 р. «TerraCycle» розширила свою діяльність, почавши виробляти із вторинної сировини рюкзаки, сумки, пенали, продуктові сумки, а також зайнялася переробкою сигаретних фільтрів, перетворюючи їх на пластикові гранули [7].

Соціальне підприємство «TerraCycle» працює на міжнародному рівні як з корпораціями, так і з державною та міською владою, розробляючи комплексні рішення для сортування, утилізації та переробки сміття.

Підприємство продемонструвало на практиці, як на стику інтересів різних стейкхолдерів народжуються геніальні ідеї. У світі відносно давно працюють такі механізми утилізації сміття, як recycling – переробка, і reuse – повторне використання за іншим призначенням. На цих економічних і екологічних механізмах вже побудовані глобальні бізнеси.

Соціальне підприємство «Humana Nova Čakovec» в Хорватії заохочує працевлаштування інвалідів й інших соціально вразливих осіб шляхом виробництва та реалізації якісних інноваційних текстильних виробів, виготовлених з екологічних і перероблених тканин для потреб вітчизняних і зарубіжних ринків [8]. Підприємство активно робить свій внесок у стійкий розвиток місцевої громади, зменшення масштабів бідності й збереження довкілля. Діяльність підприємства активно і безпосередньо сприяє становленню толерантного суспільства і передусім допомагає соціально вразливим особам у підвищенні їхньої впевненості, надійності і якості життя.

Вказані вище підприємства сприяють екологічному руху, своєю діяльністю пропагуючи ідею повторного використання речей, скорочення надспоживання з подальшою економією ресурсів шляхом використання вживаних предметів, і, відповідно, скорочення виробництва.

Варто зазначити про мережу соціальних підприємств в Європейському Союзі у сфері повторного використання і переробки (з англ. RREUSE), яка є європейською неурядовою організацією і першою європейською організацією соціальних підприємств із діяльності у сфері ремонту техніки, повторного використання та утилізації відходів, а також наймає людей, схильних до ризику соціального відчуження. Близько 77 000 співробітників і більше 60 000 волонтерів і стажистів працюють для цієї мережі у 18 країнах ЄС [9]. Ця європейська мережа ставить перед собою три основні цілі на однаковому рівні, такі як: охорона довкілля, соціальна справедливість і економічна життєздатність.

Основні напрями діяльності членів цієї організації включають:

- збір, сортування і перерозподіл використовуваних текстильних виробів та одягу;
- збір, ремонт і повторне використання електричних та електронних відходів, меблів та інших великогабаритних відходів;
- домашні та громадські проекти компостування;
- благодійні та секонд-хенд магазини;
- збір і переробку паперу, картону, дерева, пластмас, фарб, металів, книг тощо;
- інформаційно-просвітницькі кампанії, міжнародні проекти, обмін прогресивним досвідом і підтримку бізнесу.

Безумовним лідером за поширеністю благодійних магазинів є Велика Британія, де нині функціонує близько 9000 благодійних магазинів, які збирають кошти для безпритульних дітей, хворих на рак, бідних [10]. Вони так само успішно працюють у США й Австралії.

Як приклад СП моделі британських благодійних магазинів (charity shops) в Україні функціонує соціальне підприємство «Ласка», яке займається збором одягу, яким уже люди не користуються. Більшість одягу віддається на благодійність у дитячі будинки, будинки для людей похилого віку. Приблизно 20% одягу продається в магазині за доступною ціною. 40% виручки підприємства спрямовується на соціальні ініціативи, інше – на утримання магазину [11]. Також підприємство займається переробкою текстилю: люди похилого віку виготовляють з нього килими.

Благодійні магазини приносять користь одночасно і благоотримувачам, і громадянам із низьким доходом, які отримують можливість придбати необхідні речі за нижчою ціною.

Прямий вплив від роботи соціальних підприємств можна розглядати в контексті соціально-економічного розвитку місцевої громади або регіону завдяки таким діям:

- їхня діяльність доповнює послуги громадського інтересу (наприклад, соціальні послуги), які не можуть бути надані на задовільному рівні якості державними установами або приватними комерційними компаніями;
  - збалансоване використання і розподіл ресурсів на користь місцевої громади;
  - створення нових робочих місць, спеціально орієнтованих на соціальну інтеграцію людей, які були тривалий час безробітними на ринку праці;
  - зміцнення соціальної згуртованості, сприяння зростанню і розвитку соціального капіталу.
- Ми вважаємо, що збір, сортування і переробка текстилю має багато позитивних ефектів:
- скорочення потреби в утилізації органічних відходів, що безпосередньо впливає на зміну клімату (наприклад, вовняний одяг не розсипається, але його переробка виробляє метан, який посилює глобальне потепління);
  - зменшується потреба виробництва тканин;
  - текстильні вироби збираються, сортуються і поширюються в основному на місцевому рівні, знижуючи вплив на забруднення навколишнього середовища через оптимізацію системи транспортування;

– вивільнення частини коштів домогосподарств для розвитку за рахунок менш дорогих текстильних виробів та одягу.

СП у сфері екології підвищує добробут і якість життя населення, сприяючи екологічно стійкому використанню природних ресурсів, вихованню й поширенню екологічної відповідальності суспільства. В основі моделі проекологічної поведінки лежить: скорочення, багаторазове використання і переробка відходів.

Сміттєвий колапс у м. Львові у 2017 р. продемонстрував небезпечність відкладання вирішення проблем відходів на довгі роки. Зазначимо, що причинами такої ситуації є незацікавленість населення та виробників у скороченні обсягів продукування та сортуванні сміття, незацікавленість підприємців у переробленні сміття (немає стимулів займатися цим) і застарілість законодавства. Вважаємо, що впровадження зарубіжних моделей розширеної відповідальності виробника для посилення можливостей переробки та утилізації відходів через СП забезпечить вихід зі сміттєвої проблеми у м. Львові (як й інших міст України).

Отже, СП займається регулюванням впливів людини на довкілля й екологічну культуру суспільства.

Діяльність французького соціального підприємства «Groupe SOS» спрямована на вирішення таких п'яти ключових соціальних проблем, як: догляд за людьми похилого віку, надання житла безхатченкам, робота з малозабезпеченими людьми і наркозалежними, зниження рівня підліткової злочинності та працевлаштування населення. Підприємство приносить близько 500 млн. євро щорічного доходу, налічує десять тисяч працівників і понад мільйон бенефіціаріїв. Керівник підприємства відмічає, що можливість використання моделі розвитку «Groupe SOS» сьогодні функціонує і в інших країнах, проте є проблеми адаптації принципів роботи організації під національні особливості іноземних держав [12].

Метою цих соціальних підприємств є поліпшення здоров'я населення, забезпечення достатнього доходу і соціальної підтримки кожної людини в певних несприятливих життєвих ситуаціях, створення сприятливої соціальної атмосфери в суспільстві.

Можливо, наведені приклади прогресивного досвіду є дискусійними, а шляхи впровадження успішних моделей в українській реалії – не єдиними і не остаточними. Водночас, на нашу думку, можна зробити висновок про важливість і своєчасність досліджень зарубіжного досвіду в усіх сферах СП для підвищення якості життя населення.

Соціальне підприємство «De Passarel» в Італії сприяє соціальній інтеграції та поліпшенню якості життя людей з проблемами психічного здоров'я, фізичними вадами, в тому числі дітей та молоді шляхом надання соціальної допомоги, освітніх послуг і навчальних програм, спрямованих на працевлаштування таких осіб [13]. Це підприємство займається виробництвом і продажем біжутерних прикрас з високою естетичною цінністю (вироби з напівкоштовних каменів і перлів), як альтернативу ювелірним. Фінансування підприємства здійснюється за рахунок доходів від господарської діяльності, субсидій з місцевих і регіональних структур, пожертв.

Ідея залучення людей із психічними та фізичними вадами до роботи зі створення ювелірних виробів є цілком придатною для імплементації та може бути реалізована скрізь, бо переорієнтує концепцію інвалідності, пов'язавши її з красою.

Власник соціального підприємства «Gump & Drahtesel» Паоло Ріхтер перетворив своє хобі колекціонування та відновлення старих велосипедів в одну з найбільш шанованих програм з трудової інтеграції в швейцарському місті Берн [14]. Нині в його велосипедних і деревообробних майстернях працюють 850 безробітних, які проходять професійну підготовку для реінтеграції на ринок праці. Підприємство займається збором старих або невикористаних велосипедів по всій Швейцарії, які перевозяться в Берн для відновлення. Більшість працівників проходять через різні програми з трудової реінтеграції, але часто не справляються з виконанням завдань, проте підприємство дає їм час і підтримку для особистого професійного розвитку, пропонуючи широкий спектр можливостей для роботи, від механіків велосипедів до продавців в роздрібних магазинах, і при цьому компанія проводить особисту підготовку та професійний розвиток.

У рамках підприємства діє програма «Велосипеди для Африки», близько 10 тис. велосипедів на рік відправляються в Африку для продажу місцевими партнерами за доступними цінами, тоді як невелика частина велосипедів продаються в Швейцарії для отримання коштів з метою фінансування соціальних проєктів. Власник «Gump & Drahtesel» розробив мережу підприємств у Швейцарії й Африці для збору й розподілу велосипедів. Велосипеди є недорогим і екологічним транспортом для пересування, що допомагає людям в Африці працювати і заробляти на життя. Експортовані велосипеди також допомагають людям у сільських районах добиратися до шкіл, роботи і медичних центрів, а тому скорочуються масштаби депривації.

«Gump & Drahtesel» також розробляє триколісні транспортні засоби, якими можна керувати вручну, щоб забезпечити транспортування людей з обмеженими можливостями. Вони дуже стабільні та відповідають потребам і умовам в Африці. На додаток до експорту відновлених велосипедів в Африку, «Gump & Drahtesel» виробляє унікальні вироби з велосипедів для швейцарського ринку. Ці предмети, такі як лампи, скрипки, прикраси, продаються в магазині «Pico Bollo» у Берні, щоб підтримати бізнес населення Африки й запропонувати досвід роботи для безробітних у Швейцарії.

Як і в більшості розвинених країн, безробіття є серйозною проблемою і в Швейцарії, де тривале безробіття часто приводить до соціальної ізоляції та стигматизації. В Африці рівень безробіття ще вищий, але завдяки таким підприємствам, як «Gump & Drahtesel», поліпшується мобільність людей у сільських районах, які можуть дістатися на робочі місця. Велосипед – засіб пересування, недорогий і не пов'язаний з вуглекислим газом, є ключовим фактором підвищення якості життя населення Африки і Швейцарії. П. Ріхтер зміг втілити в життя ідею як застосувати свою особисту пристрасть до відновлення старих велосипедів, створивши підприємство для

працевлаштування безробітних в Швейцарії і партнерства з Африкою.

Інший яскравий приклад – кафе «FareStart» із Сіетла, створене для вирішення потреб двох категорій людей – безхатченків і незаможного населення:

- 1) забезпечення регулярним харчуванням;
- 2) надання можливості змінити своє життя, знайшовши роботу.

Основні види послуг підприємства: навчання кулінарному мистецтву безхатченків і безробітних, надання харчування для малозабезпечених людей і притулків для безхатченків, навчання молоді професії бариста, а також послуги в сфері розселення та соціальної підтримки.

«FareStart» вирішує ці завдання, залучаючи цільову аудиторію до роботи на своїх комерційних кухнях-їдальнях, які найперше забезпечують харчуванням значно більші за розміром групи безхатченків та малозабезпечених осіб. У процесі роботи ці працівники набувають навичок в харчовій галузі. За свою історію соціальне підприємство приготувало понад 3,25 млн. порцій їжі й продовжує готувати по 3000 порцій в день. Щороку «FareStart» навчає понад 250 осіб і забезпечує послугами в сфері житла та іншої соціальної підтримки ще понад 400 осіб. Програма кулінарного навчання допомагає 88% учнів знайти роботу, а програма підготовки молодих бариста – понад 60% випускників навчальних закладів [15].

З вищенаведених прикладів видно, що економічна діяльність цих соціальних підприємств сприяє поширенню добробуту і для окремих працівників, і для економіки загалом, а саме: виробництво та продаж якісних продуктів за загальнодоступною ціною задля збільшення купівельної спроможності населення і поліпшення якості життя місцевого населення; створення нових робочих місць з достатнім рівнем заробітної плати, що знову-таки збільшить доходи населення; надання соціальних послуг у формі професійної підготовки, надбання виробничого досвіду.

Варто підкреслити, що накопичений міжнародний досвід діяльності соціальних підприємств повинен бути адаптований і раціонально імплементований в українських реаліях, оскільки чимало соціальних питань у світі, на процес вирішення яких підприємства можуть вплинути, мають схожий характер.

Окрім того, кожне майбутнє українське соціальне підприємство для встановлення соціальних цілей на початку своєї діяльності повинно визначити, які соціальні проблеми буде вирішувати. Зазвичай, необхідно сформулювати максимально широкий перелік соціальних проблем, які, на думку підприємця, потребують вирішення, а потім з-поміж них обираються найбільш гострі.

Інформаційними джерелами для формування підприємствами цього переліку можуть бути [16, с. 78]:

- щорічне послання Президента України;
- статистичні збірники: «Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства», «Соціальний захист населення України», «Соціальні індикатори рівня життя населення»;
- статистичні бюлетені: «Національні рахунки соціального захисту в Україні», «Соціально-економічний розвиток України»;

– іноземні портали про реалізовані проекти соціальних підприємств: «Новий бізнес: www.ideas4all.com, <http://www.whynot.net/>, <http://openarchitecturenetwork.org>, www.ashoka.org, www.skoll.org;

– вітчизняні ресурси: «Соціальне підприємництво в Україні» (<http://www.socialbusiness.in.ua/>), «Ресурсний центр ГУРТ» (<http://gurt.org.ua/>).

Важливо визначити сфери підвищення якості життя населення, де можливості соціальних підприємств поки що недооцінені і не використані. Для цього доцільно здійснити такі кроки:

- виявлення проблем в якості життя населення;
- дослідження функціональних можливостей сучасних соціальних підприємств в Україні та світі;
- дослідження додаткових витрат і ефектів, пов'язаних з впровадженням інновацій на підприємстві;
- розроблення методики оцінки економічного, соціального, екологічного впливу від діяльності;
- експерименти з різними підходами при реалізації своїх соціальних цілей;
- довгострокова оцінка соціального впливу;
- формування рекомендацій з управління процесом впровадження прогресивного досвіду для інших соціальних підприємств;

Перед запуском соціального підприємства варто сфокусуватися на детальному вивченні та аналізі декількох соціальних бізнес-ідей, візуалізувати за допомогою схеми порівняння і вибору між різними альтернативними бізнес-ідеями. Створення унікальної бізнес-моделі забезпечує сильні переваги для благоотримувачів.

Неабияку роль відіграє стратегічне партнерство українських і зарубіжних соціальних підприємств, спрямоване на підтримку розроблення, передачі та / або використання інноваційних методів на організаційному, місцевому, регіональному, національному або міжнародному рівні, з метою:

- підвищення якості та актуальності товарів / послуг (в сфері освіти, охорони здоров'я, навколишнього середовища, тощо) для всіх прошарків населення шляхом розробки інноваційних підходів і поширення новітнього досвіду;
- сприяння повній та продуктивній зайнятості й підтримки мобільності робочої сили;
- сприяння соціальній інтеграції та скороченню масштабів бідності через працевлаштування та професійне навчання;
- забезпечення професійної підготовки та кваліфікації відповідно до потреб ринку праці, використовуючи інноваційні методи за допомогою індивідуальних підходів до навчання або спільного навчання для підвищення якості освіти та кваліфікації населення;
- стратегічного використання ІКТ та відкритих освітніх ресурсів, віртуальної мобільності та інших інноваційних методів загального та професійного навчання;
- активізації участі та співпраці органів державної та місцевої влади в сфері розвитку СП;
- створення бази даних соціальних підприємств;
- пошуку ефективних і застосовних в умовах України технологій вирішення соціальних проблем і реалізації проектів з їх адаптації, а також оцінки їх

ефективності та розроблення механізмів запровадження в інших регіонах;

– розробки інструментів фінансової та нефінансової підтримки СП на державному та регіональному рівні;

– сприяння розвитку інфраструктури для СП на регіональному та місцевому рівні.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Значна частина політики в країнах ЄС пов'язана з подоланням соціальної ізоляції вразливих груп для підвищення економічного й соціального добробуту населення. У зв'язку з цим у різних країнах робиться наголос на розвиток СП, як важливого інструменту підвищення соціальної інтеграції знедолених людей.

Одночасно, використовуючи прогресивну міжнародну практику та надихаючись успішним досвідом, сучасне українське СП може створити особливі, нові бізнес-моделі, життєстійкі та довговічні. Вивчаючи міжнародний досвід, доцільно при цьому намагатися будувати свою добродійну справу на основі соціокультурних реалій України, традицій та історії.

Подальші комплексні дослідження повинні бути присвячені розробці методик оцінки соціального й екологічного ефекту від соціального підприємництва.

Бібліографічний список:

1. Дульцева І.І. Соціальне підприємництво в галузі туризму: світовий досвід. *Вісник Донбаської державної машинобудівної академії*. № 1(37), 2016. С. 137–140.
2. Руда І. Соціальне підприємництво: зарубіжний досвід. *Актуальні проблеми державного управління*. Вип. 2. 2013. С. 126–130.
3. Social Entrepreneurs of the Year 2013 : веб-сайт. URL: <http://www.schwabfound.org/content/social-entrepreneurs-year-2013> (дата звернення: 24.12.2019).
4. Forbes' List of the Top 30 Social Entrepreneurs : веб-сайт. URL: <https://www.forbes.com/impact-30/list.html> (дата звернення: 24.12.2019).
5. About TerraCycle : веб-сайт. URL: <https://www.terracycle.com/en-US/about-terracycle> (дата звернення: 21.12.2019).
6. How Tom Szaky and TerraCycle built a global recycling empire : веб-сайт. URL: <http://www.smartceo.com/how-tom-szaky-and-terracycle-built-a-global-recycling-empire/> (дата звернення: 24.12.2019).
7. TerraCycle CEO Tom Szaky makes garbage the hero : веб-сайт. URL: <https://www.greenbiz.com/article/terracycle-ceo-tom-szaky-makes-garbage-hero> (дата звернення: 21.12.2019).
8. Eurasia for youth entrepreneurship and social business – best practices of Croatia : веб-сайт. URL: http://www.eurasianet.eu/eyes/wp-content/uploads/2016/03/CROATIA_PRACTICES.pdf (дата звернення: 20.12.2019).
9. RREUSE – Putting Secondhand First : веб-сайт. URL: www.rreuse.org/ (дата звернення: 20.12.2019).
10. Charities talk shop : веб-сайт. URL: <https://www.theguardian.com/society/2010/nov/19/charities-talk-shop> (дата звернення: 24.12.2019).
11. Благодійний магазин «Ласка» – міні-кластер з великими ідеями : веб-сайт. URL: <http://www.theinsider.ua/ukr/lifestyle/525e3d5577cd5/> (дата звернення: 20.12.2019).
12. Can French social enterprise succeed globally? : веб-сайт. URL: <https://www.theguardian.com/social-enterprise-network/2013/feb/19/french-social-enterprise-succeed-globally> (дата звернення: 22.12.2019).

- Promoting employers' social services organizations in social dialogue : веб-сайт. URL: http://www.epr.eu/images/EPR/documents/projects/PESIS_2/national_research_reports/84189_EPR_BUL.pdf (дата звернення: 22.12.2019).
- Drahtesel schafft Möglichkeiten für Menschen : веб-сайт. URL: <http://drahtesel.ch/de/> (дата звернення: 22.12.2019).
- FareStart – Social Enterprise Alliance : веб-сайт. URL: <https://socialenterprise.us/organization/forestart-2/> (дата звернення: 22.12.2019).
- Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін. Посібник [Електронний ресурс] / А. А. Свинчук та ін. Київ: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2017. 188 с. URL: http://eef.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/Book_sotsialne-pidpryyemnytstvo_pidruchnyk.pdf (дата звернення: 24.12.2019).
- TerraCycle CEO Tom Szaky makes garbage the hero. Available at: <https://www.greenbiz.com/article/terracycle-ceo-tom-szaky-makes-garbage-hero> (accessed 21 December 2019).
- Eurasia for youth entrepreneurship and social business – best practices of Croatia. Available at: http://www.eurasianet.eu/eyes/wp-content/uploads/2016/03/CROATIA_PRACTICES.pdf (accessed 20 December 2019).
- RREUSE – Putting Secondhand First. Available at: www.rreuse.org/ (accessed 20 December 2019).
- Charities talk shop. Available at: <https://www.theguardian.com/society/2010/nov/19/charities-talk-shop> (accessed 24 December 2019).
- Blahodiyunny mahazyn «Laska» – mini-klaster z velykymy ideyamy [Laska Charity Shop is a mini-cluster with the big ideas]. (in Ukrainian). Available at: <http://www.theinsider.ua/ukr/lifestyle/525e3d5577cd5/> (accessed 20 December 2019).
- Can French social enterprise succeed globally? Available at: <https://www.theguardian.com/social-enterprise-network/2013/feb/19/french-social-enterprise-succeed-globally> (accessed 22 December 2019).
- Promoting employers' social services organizations in social dialogue. Available at: http://www.epr.eu/images/EPR/documents/projects/PESIS_2/national_research_reports/84189_EPR_BUL.pdf (accessed 22 December 2019).
- Drahtesel schafft Möglichkeiten für Menschen. Available at: <http://drahtesel.ch/de/> (accessed 22 December 2019).
- FareStart – Social Enterprise Alliance. Available at: <https://socialenterprise.us/organization/forestart-2/> (accessed 22 December 2019).
- Svynchuk A.A., Kornecykij A.O., Ghoncharova M.A., Nazaruk V.Ja. (2017) *Socialjne pidpryyemnytstvo: vid ideji do suspilnykh zmin* [Social entrepreneurship: from idea to social change]. Kyiv: TOV «PIDPRYJEMSTVO «VI EN EJ». (in Ukrainian). Available at: http://eef.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/Book_sotsialne-pidpryyemnytstvo_pidruchnyk.pdf (accessed 24 December 2019).
- Duljceva I. I. (2016) Socialjne pidpryyemnytstvo v ghaluzi turizmu: svitovyj dosvid [Social entrepreneurship in the field of tourism: world experience]. *Visnyk Donbasjkoji derzhavnoji mashynobudivnoji akademiji*, no. 1(37), pp. 137–140.
- Ruda I. (2013) Socialjne pidpryyemnytstvo: zarubizhnyj dosvid [Social entrepreneurship: foreign experience.]. *Aktualjni problemy derzhavnogho upravlinnja*, vol. 2, pp. 126–130.
- Social Entrepreneurs of the Year 2013. Available at: <http://www.schwabfound.org/content/social-entrepreneurs-year-2013> (accessed 24 December 2019).
- Forbes' List of the Top 30 Social Entrepreneurs. Available at: <https://www.forbes.com/impact-30/list.html> (accessed 24 December 2019).
- About TerraCycle. Available at: <https://www.terracycle.com/en-US/about-terracycle> (accessed 21 December 2019).
- How Tom Szaky and TerraCycle built a global recycling empire. Available at: <http://www.smartceo.com/how-tom-szaky-and-terracycle-built-a-global-recycling-empire/> (accessed 24 December 2019).